

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

КАФЕДРА СТАТИСТИКИ

**«СТАТИСТИКА – ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ СТУДЕНТСЬКИХ ПРАЦЬ

ВИПУСК 4

Частина І

**Одеса
2018**

ДЕМОГРАФІЧНА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЛЮДСЬКИЙ РОЗВИТОК

Борищук А. О.¹, Ольвінська Ю. О.²

¹ – студент, кафедра статистики,

² – канд. екон. наук, доцент, кафедра статистики
Одеський національний економічний університет, м. Одеса

АНОТАЦІЇ

Борищук А. О., Ольвінська Ю. О. Демографічна ситуація в Україні та її вплив на людський розвиток. Досліджено вплив демографічного чинника на проблеми кількісного та якісного відтворення людського потенціалу.

Ключові слова: людський розвиток, людський потенціал, відтворення, якість людського потенціалу.

Борищук А. А., Ольвинская Ю. О. Демографическая ситуация в Украине и ее влияние на человеческое развитие. Исследовано влияние демографического фактора на проблемы количественного и качественного воспроизводства человеческого потенциала.

Ключевые слова: человеческое развитие, человеческий потенциал, воспроизводство, качество человеческого потенциала.

Borishchuk A. A., Olvinskaya J. O. Demographic situation in Ukraine and its impact on human development. The influence of the demographic factor on the problems of quantitative and qualitative reproduction of human potential is investigated.

Keywords: human development, human potential, reproduction, quality of human potential.

ПОСИЛАННЯ НА РЕСУРС

Борищук, А. О. Демографічна ситуація в Україні та її вплив на людський розвиток [Текст] / А. О. Борищук, Ю. О. Ольвінська // Статистика – інструмент соціально-економічних досліджень : збірник наукових студентських праць. Випуск 4. Частина I – Одеса, ОНЕУ. – 2018. – С. 175 – 180.

На сучасному етапі розвитку економіки досить важливими є такі економічні ресурси як праця, інтелект, знання. І саме носієм таких ресурсів є людина, яка здатна забезпечити стійкий розвиток в умовах глобальної конкуренції. Але соціальні процеси на сучасному етапі, зокрема, зменшення тривалості життя, ріст смертності, зниження рівня здоров'я, погіршення соціального стану дітей та молоді, культурно-освітній розвиток наступних поколінь, порушення прав людини справляють негативний вплив на розвиток людського потенціалу країни. Одним з напрямків дослідження є вплив на розвиток людського потенціалу соціально-

демографічних передумов.

Згідно з матеріалістичними поглядами, які існували в науковому світі в період панування нормативної економіки, рівень розвитку країни залежав від розвитку продуктивних сил і виробничих відносин. На сучасному етапі, етапі становлення соціально-орієнтованої економіки, переходу від технократичної до соціальної економіки, розвиток країни більшою мірою залежить від населення, його кількісної і якісної характеристики. І чим належніше будуть створені умови для відтворення людського потенціалу, тим вищий буде економічний, соціальний і культурний розвиток. В процесі відтворення людського потенціалу, по-перше, виробляється його кількісний обсяг (на основі демографічних компонентів), по-друге, формуються якісні характеристики (на основі соціальних компонентів). Значний вплив на відтворення людського потенціалу здійснюють соціальний (здоров'я, освіта, культура, соціальний захист, професійний склад, рівень життя населення) та демографічний (кількість населення, кількість шлюбів та розлучень, народжуваність, смертність, очікувана тривалість життя при народженні) чинники. В Україні демографічна ситуація розцінюється як кризова. Однією з причин такої ситуації є погіршення умов людського розвитку викликані перехідними процесами в Україні, передусім глибокою соціально-економічною кризою [1, с. 518].

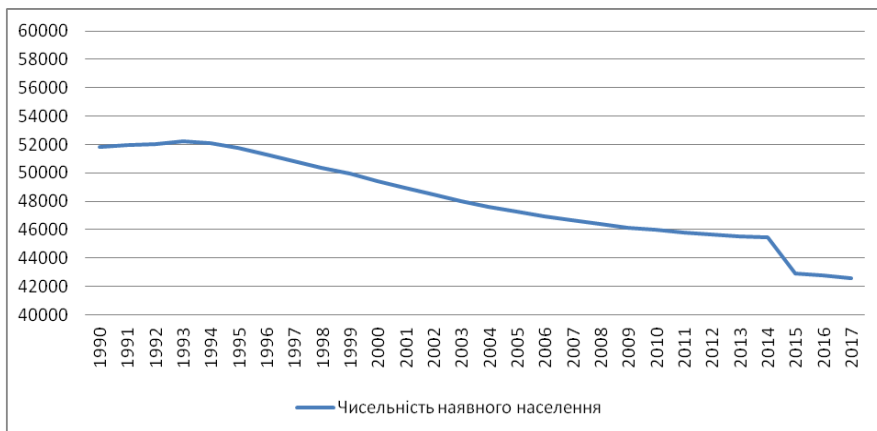

Рис. 1. Динаміка кількості наявного населення України, тис. осіб

Для з'ясування загального стану демографічного розвитку проведено дослідження кількісних характеристик (табл.1).

Чисельність постійного населення України, тис. осіб

	2004	Структура населення	2014	Структура населення	Тпр, %
Чоловіки	21926,8	46,2	20918,3	46,2	-4,5994
Жінки	25515,3	53,8	24327,6	53,8	-4,6549
Разом	47442,1	100,0	45245,9	100,0	-4,6292

Як свідчать дані таблиці, кількість населення України за 10 років зменшилось на 4, 6%.

Початок кризової ситуації в Україні починається з початку 90-х рр. ХХ ст., причиною якої, перш за все, є соціально-економічна ситуація трансформаційного періоду. Головне джерело відтворення людського потенціалу – приріст населення. Природний приріст населення за останні 20 років має від’ємне значення (таблиця 2).

Таблиця 2

Коефіцієнти народжуваності, смертності та природний приріст населення в Україні (на 1000 наявного населення)

Рік	Кількість народжених	Кількість померлих	Природний приріст (скорочення)
1990	12,678	12,145	0,532
1995	9,529	15,322	-5,794
2000	7,791	15,337	-7,546
2005	9,012	16,539	-7,527
2010	10,828	15,191	-4,362
2015	9,593	13,855	-4,263
2016	9,284	13,648	-4,364

Дані таблиці свідчать про регресивний тип відтворення, що є свідченням наявності проблем у суспільній сфері.

Знижується дітородність жінок у віці 20-24 роки. Так, у 2010 році, по Україні на 1000 жінок відповідної вікової групи припадало 90,1 народжених, а у 2016 році даний показник становить 87,8 народжених. Основними причинами таких проблем є низька заробітна плата, недостатня соціальна підтримка сімей з дітьми, соціально-економічна нестабільність у суспільстві. Вагомий вплив на таку ситуацію здійснює той факт, що жінки крім первинної зайнятості, суміщають і вторинну, аби забезпечити належний рівень існування. Негативні тенденції в економіці країни вплинули і на загальний коефіцієнт народжуваності. Так, зменшення даного показника

становить з 1,850 народжених на одну жінку в 1990 році до 1,466 в 2016 році.

Економічне та психологічне навантаження перехідного періоду стало передумовою до збільшення рівня захворюваності та інших негативних явищ, які впливають на середню очікувану тривалість життя населення регіону.

Згідно з очікуваною тривалістю життя при народженні середній вік в Україні у 2016 р. становить 71,68 років. Причому очікувана тривалість життя у чоловіків і жінок суттєво відрізняється, у жінок вона становить 76,46 років, а у чоловіків – 66,73 роки. Це, як стверджують фахівці, свідчить про підвищену стійкість жіночого організму, його витривалість і життєздатність. Також негативний вплив на демографічну ситуацію області здійснює наявність значної частки населення старшого за працездатний. Аналізуючи детальніше демографічну ситуацію, дослідимо такий показник, як вікова структура постійного населення України (таблиця 3)

Таблиця 3
Розподіл працездатного населення за віком
(станом на 01. 01.2017 р.)

Категорія населення	тис. осіб	Питома вага, %
Молодше за працездатний вік	6887,0	16,2
Працездатне населення	25982,0	61,3
Старше за працездатне	9545,9	22,5
Разом	42414,9	100,0

Як видно з вищенаведених даних на сукупність молодшого за працездатний вік населення припадає 16,2% , працездатного – 61,3%, старше за працездатне – 22,5%. За шкалою ООН суспільство вважається старе, коли частка осіб 65 років і старші у віковій структурі сягає 4-7% [2, с.112].

Внаслідок скороченого відтворення населення в Україні зменшується кількість дошкільних та шкільних навчальних закладів та осіб, що мають здобути базову загальну освіту у навчальних закладах, і як наслідок зменшення кількості осіб, що бажають продовжити навчання у ПТУ, вищих навчальних закладах І-ІУ рівня акредитації (таблиця 4). Адже саме освіта є важливою передумовою формування якісного складу людського потенціалу.

Спостерігаємо тенденцію до зменшення кількості навчально-виховних закладів та кількості осіб, які через певний проміжок часу формуватимуть ряди високоосвічених, мобільних та творчих кадрів, що мають відповідати сучасним вимогам роботодавців.

Навчально-виховні комплекси України та їх чисельність

Рік	Кількість дошкільних навчальних закладів, тис.	Кількість дітей у закладах, тис.	Кількість загальноосвітніх навчальних закладів, тис.	Кількість дітей в загальноосвітніх навчальних закладах, тис. осіб
1990	24,5	2428	21,8	7132
1995	21,4	1536	22,3	7143
2000	16,3	983	22,2	6764
2005	15,1	1032	21,6	5399
2010	15,6	1273	20,3	4299
2015	14,8	1291	17,3	3783
2016	14,9	1300	16,9	3846

На стані людського потенціалу країни позначається також і такий компонент демографічного чинника, як міцність шлюбів, адже збереження шлюбів, це важлива умова подолання демографічної кризи та сприяння відтворенню та розвитку людського потенціалу. Динаміка шлюбів і розлучень наведена на рис. 2.

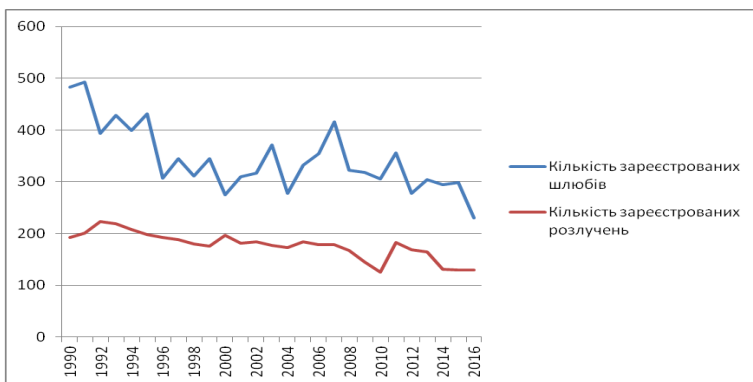

Рис. 2. Динаміка шлюбів та розлучень в Україні

Проблема збереження шлюбів не повинна втрачати своєї актуальності, так як в неповній сім'ї неможливо на належному рівні виховувати дітей, що особливо важливо для якості людського потенціалу. Саме в сім'ї відбувається фізичне та психологічне виховання, надання дитині культурних цінностей тощо, що формує якісну сторону людського потенціалу.

Узагальнюючи результати проведеного аналітичного дослідження можемо стверджувати, що спостерігається зниження темпів оновлення та

заміщення працездатного населення та створюються негативні передумови щодо відтворення людського потенціалу. Спостерігаються стійкі тенденції до зведеного відтворення кількісної та якісної складових людського потенціалу. Розглянуті дані свідчать, що в Україні на сучасному етапі доцільно і необхідно проводити активну демографічну політику, яка була б спрямована на посилення взаємозв'язку між економічними та демографічними процесами, подолання спадних тенденцій приросту населення, так як вони є основою відтворення людського потенціалу та залучати демографічні інвестиції, які б забезпечували утримання належного рівня життя населення. Отже, при дослідженні впливу демографічного чинника на людський потенціал, необхідно звертати увагу на якомога більше його елементів, щоб дослідити об'єктивний стан його відтворення та розвитку. Перспективи подальших наукових розвідок пов'язані з дослідженням більш широкого кола чинників, що впливають на відтворення та розвиток людського потенціалу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грішнова О. А. Економіка праці та соціально-трудові відносини: Підручник. – 3-тє вид., випр. і доп. – К.: Т-во „Знання”, КОО, 2007.- 559с.
2. Народонаселение. Энциклопедический словарь.– М.: Большая Российская Энциклопедия, 1994. – 481 с.
3. Саловська Л. В., Липчанський В. О. Людські ресурси сьогодні // Формування ринкової економіки: 36. наук. праць. Спец. вип.. Управління людськими ресурсами: проблеми теорії і практики. –Т. 1.Ч. 2. – К.: КНЕУ, 2007. – С. 721 - 724.
4. Семикіна М. В. Демосоціальні аспекти проблем формування конкурентоспроможної робочої сили // Демографічні аспекти регулювання розвитку людського потенціалу – К.: Інститут демографії та соціальних досліджень НАНУ, 2006. – С. 185 - 194.
5. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. Підгорний А. З. Соціально-демографічна статистика: підручник / А. З. Підгорний, О. В. Самоєнкова, Ю. О. Ольвінська, К. В. Вітковська / за ред. А. З. Підгорного. – Одеса : ФОП Гуляєва В.М., 2017. – 450 с.
7. Olvinskaya J. O. Dynamics of indicators of human development in Ukraine / J. O. Olvinskaya // Economics, management, law: realities and perspectives: Collection of scientific articles. - Les Editions L'Originale, Paris, France. 2016. - P. 265-269.
8. Підгорний А. З. Статистичні методи в управлінні розвитком регіону : монографія // А. З. Підгорний, О. В. Самоєнкова, О. Г. Милашко та ін. – Одеса : ФОП Гуляєва В. М., 2016. – 218 с.